

4. Zabarna, A. P. (2009). *Kompetentnisnyi pidkhid yak osnova orhanizatsii profilnoho navchannia informatyky*. [Competence approach as a basis for the organization of specialized training in computer science]. Kyiv.

5. Zeer, Э. Ф. (2005). *Modernyzatsiya professyonalnoho obrazovaniya: kompetentnostnyi podkhod*. [Modernization of vocational education: a competency approach]. Moscow.

6. Zymniaia, Y. A. (2004). *Kliucheveye kompetentnosty kak rezul'tatyvno-tselevaia osnova kompetentnostnoho podkhoda v obrazovaniyu*. [Key competencies as a result-based basis of the competency approach in education]. Moscow.

7. *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy (Biblioteka z osvithoi polityky)*. (2004). [Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives (Library on educational policy)]. Kyiv.

8. Lavrukina, T. V. (2012). *Formuvannia kliuchovykh kompetentnostei maibutnikh aviatsiïnykh dyspetcheriv yak umova hotovnosti do profesiïnoi diïalnosti*. [Formation of key competencies of future aviation controllers as a condition of readiness for professional activity]. Kyiv.

9. Leshchenko, H. A. (2016). *Teoretychni i metodychni zasady formuvannia profesiïnoi nadiïnosti z avariïnoho obsluhovuvannia ta bezpeky na aviatsiïnomu transporti*. [Theoretical and methodical bases of formation of professional reliability on emergency service and safety on air transport]. Zaporizhzhia.

10. Makarov, R. N. (2005). *Avyatsyonnaia pedahohyka : uchebnyk*. [Aviation pedagogy: a textbook]. Moscow.

11. Mykhanova, O. P. (2008). *Ynteraktyvnye metody obucheniya kak sredstvo formirovaniya unyversalnykh kompetensiy*. [Interactive teaching methods as a means of forming universal competencies]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГАЛІМСЬКА Інна Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної і психофізіологічної підготовки Льотної академії Національного авіаційного університету.

Наукові інтереси: формування професійно значущих якостей особливості майбутнього авіаційного фахівця у льотному ВНЗ засобами фізичної підготовки.

ГАЛІМСЬКИЙ

Володимир

Олександрович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної і психофізіологічної підготовки Льотної академії

Наукові інтереси: формування професійно значущих якостей особливості майбутнього авіаційного фахівця у льотному ВНЗ засобами фізичної підготовки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

GALIMSKA Inna Ivanivna – Ph D of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Physical and Psychophysiological Training of Flight Academy of the National Aviation University.

Circle of scientific interests: the formation of professionally significant personal qualities of the future aviation specialist at a flight higher educational institution by means of physical training.

GALIMSKYI Volodymyr Olexandrovych – Ph D of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Physical and Psychophysiological Training of Flight Academy of the National Aviation University.

Circle of scientific interests: the formation of professionally significant personal qualities of the future aviation specialist at a flight higher educational institution by means of physical training.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2021 р.

УДК 378.147.091.33-027.22

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-48-53

ГАРБУЗЕНКО Лариса Володимирівна –

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-1337-4568>

e-mail: LarGarbuzenko@gmail.com

ОМЕЛ'ЯНЕНКО Світлана Віталіївна –

кандидат педагогічних наук, професор,

професор кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-2916-5418>

e-mail: OmelyanenkoSV@gmail.com

РЕФЛЕКСИВНЕ ПОРТФОЛІО У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі

розвитку професійної освіти особлива увага звертається на процес формування

компетентності майбутніх фахівців. Особистість засвоює культуру, професійний досвід, досвід творчої діяльності як безперервну перебудову свого попереднього досвіду, як пошук сутності інформації з різноманітного потоку джерел. Коли сама діяльність стає предметом спеціального дослідження, то це провокує появу нових засобів та способів цієї діяльності і спрямовує особистість на нову, вторинну діяльність, де має з'явитися рефлексія стосовно вихідної діяльності. Успішність професійної освіти багато в чому залежить саме від пізнання майбутніми фахівцями себе і своєї діяльності, самооцінки своїх досягнень, що відбувається завдяки рефлексії, яка сприяє інтелектуальному та загальному розвитку особистості. Усвідомлення власних дій, можливості їх удосконалення створює ґрунт для творчого саморозвитку майбутніх фахівців, оскільки рефлексія через функціональні компоненти саморегуляції мислення – контроль і самооцінку, стимулює до проявів активності у діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З погляду формування професійної компетентності майбутніх фахівців важливими є висновки щодо ролі рефлексії у діяльності особистості, яка забезпечує взаєморозуміння і узгодженість дій партнерів в умовах спільної діяльності (В. Лефевр [8]); допомагає досягати розуміння процесу формування цінностей, забезпечення творчої складової розвитку особистості, визначення стратегії власного розвитку, спонукання до постійного саморозвитку (А. Асмолов [1]).

Досліджуючи питання формування індивідуальності особистості, Ю. Орлов наголошує на потребі розвитку особистісного типу рефлексії, що реалізує функцію самовизначення особистості. Особистісне зростання, розвиток індивідуальності проходить у процесі осмислення суті, що реалізується на конкретному етапі розвитку особистості, процесу самопізнання, який включає відтворення й осмислення того, що робить особистість, чому вона це робить, як ставиться до інших, чому саме так. Рефлексія веде до обґрунтованості особистісного права на зміну заздалегідь заданої моделі поведінки, діяльності із урахуванням особливостей ситуації. Рефлексія – це не просто усвідомлення того, що є в людині, а й основа для перебудови індивідуальності особистості, здатності до пізнання й діяльності. Особистість, яка рефлексує, звернена до культури, її цінностей, вона здатна на самопізнавальну діяльність,

самовдосконалення та саморозвиток [10].

Ефективним засобом і результатом рефлексивної діяльності є портфоліо. У сучасних дослідженнях та дидактичних джерелах портфоліо розглядається і як засіб фіксації та накопичення досягнень студентів і як технологія їх оцінювання, моніторингу сформованості професійної компетентності фахівця, що сприяє розвитку професійної мобільності студента, його кар'єрі в майбутньому (А. Будко [2], О. Долженков і Т. Постоян [3], В. Квас [4], А. Конончук [5], Л. Павленко та М. Павленко [11]). Цілковитим погоджуємось з твердженнями дослідників про те, що портфоліо сприяє інтеграції кількісної та якісної оцінок, перенесенню педагогічного акценту з оцінки на самооцінку, спонукає студентів стати суб'єктом професійної освіти.

Мета статті полягає в актуалізації ефективності використання рефлексивного портфоліо у професійній підготовці майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рефлексія як компонент професійної компетентності майбутніх фахівців включає такі вміння: оцінювати вимоги до норми професійної діяльності з аксіологічних позицій, оцінювати сформульовану мету на основі діагнозу – аналізу – прогнозу, корегувати мету відповідно до ціннісних вимог до діяльності; оцінювати методи діяльності, проявляти готовність до перегляду способів діяльності для досягнення визначених цілей; оцінювати ефективність своєї діяльності, прогнозувати кінцевий результат своєї діяльності; оцінювати значимість продукту діяльності із врахуванням внутрішніх та зовнішніх критеріїв якості; приймати відповідальність за свою діяльність. Всі ці вміння розвиваються в процесі створення та ведення рефлексивного портфоліо.

Ми підтримуємо загальноприйняте визначення портфоліо як індивідуального, персонально підбраного пакету матеріалів, що, з одного боку, демонструють результат роботи, а з іншого, містять інформацію, яка характеризує способи аналізу і планування діяльності студента. Вважаємо, що формою портфоліо майбутніх фахівців може бути як рукописний, так і електронний формат. Незалежно від форми представлення матеріалів у рефлексивному портфоліо вони повинні бути структурованими, включати матеріали, що передбачають оцінку і самооцінку досягнення цілей, особливостей ходу і якості роботи з різними джерелами інформації, відчуттів, роздумів, вражень; відображати як проблему, що є навчальною темою, так і процес роботи над нею.

Нами запропоновано алгоритм роботи зі створення студентами рефлексивного портфоліо.

Перший, підготовчий, етап передбачає визначення тактичної мети з погляду глобальної мети формування професійної компетентності, моделювання процесу обґрунтування для студентів доцільності створення такого портфоліо, обумовлення структури портфоліо (розділи, підрозділи) та термінів його створення, розробка критеріїв оцінювання матеріалів, які є обов'язковими для всіх студентів, продумування способів стимулювання діяльності студентів.

Другий, пошуково-аналітичний, етап спрямований на збір, обробку та систематизацію матеріалів, які відображають аналіз, оцінювання ходу та результатів діяльності.

Третій, заключний, етап полягає у рефлексії власної рефлексивної діяльності та презентації рефлексивного портфоліо.

У процесі роботи із рефлексивним портфоліо ми спираємось на такі положення.

1. Самооцінка результатів (проміжних і підсумкових), яка відображає: особливості тієї чи іншої предметної галузі знань у відповідності з програмою навчання (на різних рівнях навчання); вміння студента приймати самостійні рішення в процесі пізнання, прогнозувати наслідки цих рішень; особливості комунікативних здібностей студента (участь у дискусії, вміння аргументувати свої позиції, доступно і лаконічно розкривати зміст свого портфоліо).

2. Систематичність і регулярність самомоніторингу. Якщо студент приймає рішення прослідкувати свої успіхи в певному виді професійного вдосконалення, він починає систематично відслідковувати результати своєї діяльності у цьому виді, відбирає найбільш цікаві, з його точки зору, досягнення в своє «досє», упорядковує і структурує їх. Його завдання – ретельно проаналізувати ці досягнення, внести необхідні корективи, дати їм пояснення, скласти власний короткий звіт самооцінки: що вдалося в цій роботі, що ні і чому, на що потрібно звернути увагу. Тут же він може висловити свою думку з приводу оцінки викладача, однокурсників, професіоналів, що працюють у цій галузі, групи, в якій він працював. Саме ці міркування, аргументи і складають суть рефлексії, заради якої, власне, і використовується дана технологія.

Портфоліо дозволяє студенту професійно підійти до оцінки власних досягнень, вибудувати особистісно-зорієнтовану траєкторію успіху, що буде важливою складовою рейтингу майбутнього фахівця.

При такій умові майбутні фахівці зможуть у подальшому давати об'єктивну оцінку своїй діяльності, тому, що вдалося, що не вдалося, захистити свої результати, визначити свої найближчі навчальні плани, інтереси, цілі, з'ясувати в процесі обговорення з іншими свої подальші цілі та способи їх досягнення. Студент уміє аналізувати і інтегрувати інформацію, робити всебічні висновки, точні прогнози розвитку процесів, що вивчаються, на основі наданої інформації, вирішувати проблеми, які відповідають певному рівню підготовки, а також те, що він засвоїв – соціальні норми, цінності, установки, уявлення про наступну професійну діяльність і вплив їх у власну систему норм та цінностей в процесі професійної освіти. Головне в цій роботі – самооцінка студента, причому у вигляді міркувань, аргументацій, обґрунтувань.

Ми вважаємо, що рефлексивне портфоліо студенти повинні вести протягом всього періоду вивчення конкретної навчальної дисципліни.

На початку вивчення навчальної дисципліни після завершення першої лекції або вступного семінарсько-практичного заняття пропонуємо студентам розпочати ведення рефлексивного портфоліо із розділу «Мої очікування». Одним із видів записів у цьому розділі може бути запис на тему «Мета навчання», ідея якого взята із відповідної тренінгової вправи. Студентам пропонується уявити, що вони мають вимірну стрічку, клубок ниток, ножиці, велику голку. Їм необхідно записати те, що цікавить, чого хочуть навчитися, чого очікують від вивчення навчальної дисципліни, із використанням одного чи декількох із названих предметів. Ці предмети можуть допомогти вивільнити та виявити неусвідомлені бажання і уявлення, які стосуються перспектив вивчення навчальної дисципліни. Після закінчення відведеного часу на цю роботу студенти, які бажають, можуть зачитати свої міркування, розкрити, завдяки яким асоціаціям їм вдалося чітко висловити свої очікування від вивчення навчальної дисципліни.

На наступних заняттях ми пропонуємо студентам у цьому розділі портфоліо виготовити «Карту моїх цілей» [12], в якій вказати загальну мету вивчення навчальної дисципліни та розбити її на декілька етапів, зупинок, вказавши, що потрібно робити для того, щоб потрапити на кожну зупинку і досягти загальної мети. Після завершення вивчення певних тем разом із студентами повертаємось до «Карти моїх цілей», аналізуючи, чи вдалося досягнути визначених цілей на кожному з етапів.

Студенти можуть вносити зміни відповідно до досягнутих результатів, як у саму мету, так і в кроки, які потрібно здійснити, щоб її досягнути.

Внесення змін до «Карти моїх цілей» під час аналізу ситуацій, що виникають у процесі навчання, активізує ситуативну рефлексію, тобто здійснюється рефлексія «тут і тепер». У даному разі суб'єкти освітнього процесу осмислюють елементи конкретної ситуації та свої можливості для корегування мети та визначення подальших дій.

Ефективною формою упорядкування матеріалів рефлексивного портфоліо є виконання адаптованої нами вправи «Валіза» [9]. Студентам пропонується зібрати для себе «валізу», в одне з відділень якої «складаються» ті вміння, які вони мають для ефективного виконання завдань професійної діяльності, з якими ознайомлюються в процесі вивчення конкретної навчальної дисципліни, а в інше «відділення» – ті вміння, які потрібні для переходу від стереотипного способу вирішення професійних задач до творчого рівня. Уміння записуються на окремих аркушах і вкладаються у різні файли. На наступних заняттях змінюється «валіза»: збільшується кількість умінь у першому відділенні та зменшується – у другому відділенні.

Під час ознайомлення з досвідом роботи фахівців з певного напрямку діяльності рекомендуємо студентам вести «Щоденник подвійних нотаток». Суть завдання полягає в тому, щоб вдумливо прочитати опис роботи фахівця, виписати в один стовпчик рядки, висловлювання, які найбільше вразили, або нагадали щось із власного життя/ професійної освіти, або спонукають до професійного саморозвитку, або здивували та виникли питання до автора досвіду. У другому стовпчику студенти записують свої коментарі, думки, асоціації, що виникли у зв'язку з обраними фрагментами, з проєкцією їх на свою власну діяльність. Виконання такого завдання сприяє розвитку як ретроспективної, так і перспективної рефлексії.

У розділ «Крок до успіху» розміщуються ті матеріали, які, на думку студента, відображають його найкращі результати й демонструють успіхи. Робота з цим розділом включає ретроспективну рефлексію, адже передбачає аналіз та оцінку вже виконаної роботи, більш повне усвідомлення свого досвіду, умов, мотивів, етапів і результатів діяльності, виявлення помилок, з'ясування причин власних успіхів чи невдач.

У цьому розділі доцільно використати модифіковану нами вправу «Подарунки [6]»:

студенти на маленьких аркушах роблять для кожного анонімні «подарунки» – дарують поради щодо вдосконалення професійного становлення, використання здобутих теоретичних знань та практичних умінь, їх представлення у власних портфоліо та в соціальних мережах, наприклад, в мережі TikTok. Після отриманих «подарунків» учасники обмінюються враженнями. У такому разі студенти мають можливість порівнювати результати самооцінювання із оцінюванням іншими учасниками освітнього процесу, що слугує розвитку критичного мислення, толерантного ставлення до поглядів інших, спонукає до саморозвитку.

До рефлексивного портфоліо включаємо і розділ «Дефект-ефект», в якому збираються матеріали, що містять роздуми про майбутню діяльність, про те, чим потрібно ще оволодіти, чого досягнути, які є недоліки, що повинні бути виправленими. Студенти у цьому разі діють за гаслом «Не знаю, не вмію, але оволодію». У цьому розділі можуть бути представлені матеріали про передовий досвід фахівців певної галузі, який, на думку студентів, є корисним для їх професійного становлення, ідеї щодо можливості власної його інтерпретації, пропозиції усунення недоліків у професійному становленні. Наявність таких матеріалів сприяє розвитку перспективної рефлексії: уявленню про хід наступної діяльності, вибір найбільш ефективних способів, що конструюються на майбутнє.

На завершення вивчення навчальної дисципліни студенти оформлюють розділ, у якому проводиться заключний аналіз освітньої діяльності з цієї дисципліни. Це може бути розділ «Я – творець», що містить міркування: у ході роботи над портфоліо із навчальної дисципліни я зрозумів..., особливо мене зацікавили рішення таких проблем..., мені важко було працювати над таким матеріалом..., я досягнув мети навчання завдяки..., мені не вдалося досягнути/оволодіти/сформувати..., тому що... та інші.

Доцільною у цьому розділі є робота за методикою «Диспозиційна характеристика саморозвитку особистості», що розроблена С. Кузіковою та Б. Кузіковим [7]. Вважаємо, що її необхідно модифікувати залежно від спеціальності, якою оволодівають студенти. Наприклад, для студентів спеціальності 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво) по завершенню вивчення навчальної дисципліни «Декоративно-прикладне мистецтво» ми пропонуємо визначити ступінь відповідності твердження власному внутрішньому світу, оцінивши його від одного до чотирьох балів. Серед

тверджень виділимо ті, що характеризують механізми (функціональні засоби) саморозвитку, зміст яких становить самопізнання (прагнення до автентичності), самоаналіз (рефлексія), усвідомлення розбіжності між реальним і бажаним Я, чутливість до зворотного зв'язку, здатність до саморегуляції і самотворення. Серед них: я прагну вивчити і зрозуміти себе як художника і як педагога; я систематично аналізую і коригую свої почуття, думки, вчинки, пов'язані із створенням художнього образу засобами декоративно-прикладного мистецтва; мене ображає, коли мене не визнають як художника чи майстра декоративно-прикладного мистецтва; я часто відчуваю незадоволеність ступенем своєї самореалізації в галузі декоративно-прикладної творчості; мені важливо знати, як інші люди сприймають мене як художника чи майстра декоративно-прикладного мистецтва; у своєму житті я намагаюсь керуватися ідеалами істини, добра, краси на основі традицій та звичаїв українського народу; для мене важливо зрозуміти сенс свого навчання художньому та педагогічному ремеслу; якщо я зробив помилку в процесі художньо-педагогічної діяльності, я її ретельно аналізую і перебудовуюсь; важливий для мене факт (подію, виставку, твір мистецтва) я обдумую (приміряю на себе), обговорюю з викладачами, однокурсниками, майстрами народної творчості.

На основі виконання студентами в процесі вивчення навчальної дисципліни «Декоративно-прикладне мистецтво» запропонованих завдань у різних розділах рефлексивного портфоліо прослідковується тенденція до збільшення відсотку студентів, які усвідомлюють розбіжності між реальним і бажаним «Я», здатні до самоаналізу, визначення цілей самовдосконалення на основі самопізнання, до саморегуляції і самотворення. На початку включення студентів спеціальності 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво) до роботи з рефлексивним портфоліо високий та достатній рівень здатності усвідомлення розбіжності між реальним і бажаним «Я» мали 29 студентів (60,4%), а низький – 7 студентів (14,6%). По завершенню вивчення цієї дисципліни високий та достатній показники мали 36 студентів (75,0 %), а кількість студентів з низьким показником зменшилася до 4 студентів (8,3 %).

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, ведення рефлексивного портфоліо майбутніми фахівцями сприяє розвитку рефлексивних умінь: аналізувати й адекватно сприймати

себе, причини своєї поведінки; аналізувати, оцінювати та коригувати мету освітньої та професійної діяльності; визначати можливості власної діяльності та обирати оптимальні варіанти дій для досягнення визначених цілей; прогнозувати результати своєї діяльності, брати відповідальність за свої дії. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у діагностиці впливу роботи з рефлексивним портфоліо на формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Асмолов А. Г. По ту сторону сознания: методологические проблемы неклассической психологии. М. : Смысл, 2002. 480 с.
2. Будко А. В. Особливості здійснення контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів за допомогою альтернативних методів оцінювання: метод портфоліо. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2014. Вип. 35. С. 31–43.
3. Долженков О. О., Постоян Т. Г. Технологія портфоліо в аспекті автентичного оцінювання результатів професійної підготовки майбутніх фахівців. *Наука і освіта*. 2015. № 5. С. 31–36.
4. Квас В. М. Використання технологій портфоліо у системі вищої освіти. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2019. Вип. 186. С. 53–60.
5. Конончук А. І. Використання технології портфоліо у професійній підготовці майбутніх працівників соціальної сфери. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 150. С. 70–74.
6. Кривцова С. В., Мухаматуліна Е. А. Тренінг: навьки конструктивного взаємодія з підлітками. М. : Генезис, 1997. 192 с.
7. Кузікова С. Б., Кузіков Б. О. Конструювання методики дослідження саморозвитку особистості. *Вісник НТУУ «КПІ». Серія: Філософія. Психологія. Педагогіка*. Випуск 2. 2010. С. 106–112.
8. Лефевр В. А. Рефлексія: [монографія]. М.: Когито-Центр, 2003. 496 с.
9. Макшанов С. И., Хрящева Н. Ю. Психогимнастика в тренінге. Каталог. Часть 1. СПб., 1993. 108 с.
10. Орлов Ю. М. Восхождение к индивидуальности. М. : Просвещение, 1991. 280 с.
11. Павленко Л. Портфоліо, як засіб фіксації та накопичення освітніх досягнень студента. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 2. Бердянськ: БДПУ, 2019. С. 251–259.
12. Сמיד Р. Групповая работа с детьми и подростками / Пер. с англ. М. : Генезис, 1999. 272 с.

REFERENCES

1. Asmolov, A. G. (2002). *Po tu storonu soznaniya: metodologicheskiye problemy neklassicheskoy psikhologii*. [On the other side of consciousness: Methodological problems of non-

classical psychology]. Moskva.

2. Budko, A. V. (2014). *Osoblyvosti zdiisnennia kontroliu navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv za dopomohoiu alternatyvnykh metodiv otsiniuvannia: metod portfolio*. [Features of control of educational and cognitive students' activities using alternative assessment methods: portfolio method].

3. Dolzhenkov, O. O., Postoian, T. H. (2015). *Tekhnolohiia portfolio v aspekti avtentychnoho otsiniuvannia rezultativ profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv*. [Portfolio technology in the aspect of authentic evaluation of the results of future specialists' professional training].

4. Kvas, V. M. (2019). *Vykorystannia tekhnolohii portfolio u systemi vyshchoi osvity*. [Portfolio technologies use in the higher education system].

5. Kononchuk, A. I. (2018). *Vykorystannia tekhnolohii portfolio u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh pratsivnykiv sotsialnoi sfery*. [Portfolio technology use in the professional training of future social specialists].

6. Krivtsova, S. V., Mukhamatulina, E. A. (1997). *Trening: navyki konstruktivnogo vzaimodeystviya s podrostkami*. [Training: skills of constructive interaction with teenagers]. Moskva.

7. Kuzikova, S. B., Kuzikov, B. O. (2010). *Konstruiuvannia metodyky doslidzhennia samorozvytku osobystosti*. [Construction of research methods of person's self-development].

8. Lefevr, V. A. (2003). *Refleksiya*. [Reflection]. Moskva.

9. Makshanov, S. I., Khryashcheva, N. Yu. (1993). *Psikhogimnastika v treninge. Katalog. Chast I*. [Psychogymnastics in training. Catalogue. Part I]. Sankt-Peterburg.

10. Orlov, Yu. M. *Voskhozhdeniye k individualnosti*. [Ascent to individuality]. Moskva.

11. Pavlenko, L., Pavlenko, M. (2019). *Portfolio, yak zasib fiksatsii ta nakopychennia osvithnikh dosiahnen studenta*. [Portfolio as a means of recording and accumulating student educational

achievements].

12. Smid, R. (1999). *Grupповaya rabota s detmi i podrostkami*. [Group work with children and teenagers]. Moskva.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГАРБУЗЕНКО Лариса Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: вдосконалення професійної освіти у процесі вивчення дисциплін образотворчого циклу.

ОМЕЛЬЯНЕНКО Світлана Віталіївна – кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: вдосконалення професійної підготовки соціальних педагогів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

GARBUZENKO Larysa Volodymyrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Fine Arts and Design Department, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: improvement of professional education in the process of studying of art academic subjects.

OMELIANENKO Svitlana Vitaliivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Social Work, Social Pedagogics and Psychology Department, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: improvement of future social teachers' professional training.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2021 р.

УДК 37.091.217:379.8

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-53-58

ДУБІНКА Микола Михайлович –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7129-3750>

e-mail: mdubinka72@gmail.com

СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ «ВІЛЬНИЙ ЧАС» ТА «ДОЗВІЛЛЯ» ЯК ВАЖЛИВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ДЕФІНІЦІЙ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах сьогодення, на етапі реформування системи загальної середньої освіти в Україні та реалізації Концепції нової української школи зокрема, освітній процес, позакласна й

позашкільна діяльність спрямовані на створення належного освітньо-виховного середовища, що було б спрямоване на надання особистості свободи дії та волевиявлення, створення особистісної пізнавально-творчої траєкторії та сприяло